

УДК 159.99

М. М. САППА,

доктор соціологічних і кандидат фізико-математичних наук, професор,
 професор кафедри соціології та психології
 факультету № 6 (права та масових комунікацій)
 Харківського національного університету внутрішніх справ;
 ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2242-1004>

МОВА ПРОФЕСІЙНИХ УБИВЦЬ

Розглянуто мову професійних убивць як професійну мову. Наведено низку характерних прикладів такої мови. Показано, що специфічною особливістю мови убивць є її евфемізація, яка спрямовується ними на певне пом'якшення оцінок порушень злочинцями соціальних установлень, а іноді й на виправдання цих порушень. Крім того, характерною ознакою мови вбивць є пряма (щодо своїх жертв) або прихована вербальна агресія, що має на меті вербальний вплив на адресата з метою зміни його ціннісних установок щодо дій злочинців.

Ключові слова: професійні вбивці, мова вбивць, мовна особистість, евфемізми, психологічні установки, когнітивний дисонанс, мовна агресія.

Sappa, M.M. (2017), "The language of professional killers" ["Mova profesiinykh ubyvts"], *Pravo i Bezpeka*, No. 1, pp. 146–150.

Постановка проблеми. Міждисциплінарні дослідження в різних галузях сучасної науки стають актуальним напрямком розвитку. Юридична психологія, як зазначалося нами в попередньому номері журналу [1], може у деяких напрямках досліджень спиратися й на набутки юрислінгвістики, зокрема психолінгвістики. Чільне місце в категоріальному апараті психологічної лінгвістики займає поняття мовної особистості. Це «особистість, яка реалізує себе в комунікації, що вибирає і здійснює ту чи іншу стратегію і тактику спілкування, що вибирає і використовує той чи інший репертуар засобів (як власне лінгвістичних, так і екстралінгвістичних)» [2, с. 51]. Це визначення виходить з того, що кожній людині притаманна індивідуальна низка як психологічних, так і мовних характеристик, при цьому вона «характеризується певним запасом слів, що мають ранг частотності використання. Лексикон і манера говоріння можуть вказувати на належність її до певного соціуму» [3, с. 240].

Стан дослідження. Останнім часом у психолінгвістиці сформувався напрямок, що вивчає мовну особистість з точки зору опису її мовного портрета. Мовний портрет – це втілена в мові мовна особистість певної соціальної спільності [4]. З цих позицій психологів насамперед цікавлять ті риси мовної особистості, які несуть в собі ознаки групової ідентичності. Інтереси юридичних психологів у цьому випадку спрямовані на ті соціальні спільноти людей, діяльність яких тим чи іншим чином пов'язана з правом: створенням правових норм та їх застосуванням, правоохоронною діяльніс-

тю, а також з девіантними і кримінальними особами. У зв'язку з тим має практичний інтерес виявлення психологічних особливостей мови професійних убивць як окремої соціальної групи, що і є метою нашої роботи.

Виклад основного матеріалу. Професійними вбивцями будемо називати людей, які у своїй професійній діяльності здійснюють вбивства особисто або примушують до вбивства інших людей – постійно або іноді, час від часу. У XIX ст., як пише Ф. М. Достоевський, їх називали «убийці по ремеслу» [5, с. 213]. Можливо, слід погодитися з О. Мазуриним, який називає професійне вбивство однією із стародавніх професій [6, с. 4]. До групи професійних убивць слід, мабуть, віднести й тих, хто регулярно здійснює вбивства людей на релігійному ґрунті (як, наприклад, члени сект тугів (гхагів), які в Індії масово вбивали людей протягом семи століть [7, с. 92]) або з інших мотивів [8].

Виділена нами за вказаною ознакою ставлення до вбивства група людей складається з ряду соціальних спільнот, суб'єкти діяльності яких істотно відрізняються від інших груп за соціальними характеристиками і мовою комунікацій із собі подібними, тобто своєю особливою професійною мовою. Під професійною мовою мається на увазі сукупність усіх мовних засобів, якими користуються в професійно обмеженій сфері комунікації з метою забезпечення взаєморозуміння між людьми, які діють у цій сфері.

Характерно, що в різних соціальних середовищах професійних убивць мова спілкування між ними, термінологія, що застосовується,

можуть помітно відрізнятися, що пояснюється різним місцем, часом, причинами і характером скоєння вбивств. Так, у Калькутті в 1836 р. було видано словник і граматику мови тугів, у словниках кримінального жаргону чимало термінів, пов'язаних з убивствами [9]. А поет М. Волошин у вірші «Термінологія» наводить групу особливих термінів з мови кримських чекістів часів громадянської війни:

*«Брали на мушку», «ставили к стенке»,
«Списывали в расход» –
Так изменялись из года в год
Быта и речи оттенки.
«Хлопнуть», «угробить», «отправить на шлёпку»,
«К Духонину в штаб», «разменять» –
Проще и хлеще нельзя передать
Нашу кровавую трёпку.
Правду выпытывали из-под ногтей,
В шею вставляли фугасы,
«Шили погоны», «кроили лампасы»,
«Делали однорогих чертей».
Сколько понадобилось лжи
В эти проклятые годы,
Чтоб разъярить и поднять на ножи
Армии, классы, народы [10, с. 12].*

Вважається, що створення мови злочинців – системи термінів і виразів – покликане ідентифікувати учасників цієї спільноти і має на меті ускладнити розуміння їхнього спілкування з боку непосвячених. Ми вважаємо, що специфічною особливістю мови професійних убивць є евфемізація мови. У загальному випадку евфемізмом (з грецької – «благоречіє», добре мовлення) називають нейтральне за змістом та емоційною навантаженістю слово або описовий вираз, який зазвичай використовується у приватних розмовах, публічних висловлюваннях і текстах для заміни інших, що вважаються недоречними, слів і виразів. У нашому випадку табуізований термін «вбивство» зазвичай позначається словом з меншим негативним навантаженням.

Так, кримінальники вбивство називають мокрухою – імовірно, від *замочити* – пролити кров, порізати, поранити, а самого вбивцю з пролиттям крові – мокрятник, мокрушник. Пізніше зв'язок саме з «пролиттям крові» загубився, так що зараз мокруха – будь-яке вбивство. Іноді для позначення вбивства кажуть «до нігтя», а вбивство за зраду спільників має особливу назву – «крантик». При цьому зважитися на вбивство – «идти на мокрое», «идти на складку», а саму дію – скоєння вбивства – називають: «вальнуть», «задуть лампаду», «коцнуть», «молотнуть», «мочкануть», «поставить на куранты», «пришить», «убрать», «уделать», «укатать»,

«шваркнуть наглухо», «завалить», «грохнуть» (застрелити когось), «запороть» (зарізати ножом людину) та ін. Показово, що на мові спецслужб убивство, виконане настільки майстерно, що смерть, здавалось би, настала або від хвороби, або від нещасного випадку, називалося «корь».

На деякі терміни професійної мови вбивць радянських спецслужб часів громадянської війни ми вказали вище віршем М. Волошина. С. П. Мельгунов доповнює перелік таким: «... спрощено-цинічною стає вся взагалі термінологія смерті: «пустить в расход», «разменять» (Одеса), «идите искать отца в Могилевскую губернию», «отправить в штаб Духонина», «сыграл на гитаре» (Москва), «больше 38 я не мог запечатать» – тобто власноруч розстріляти (Катеринослав), або ще грубіше: «нацокал» (Одеса), «отправить на Машук – фиалки нюхать» (П'ятигорськ)» [11, с. 146]. Часом термінологія вбивць опускалася до прямого знущання над їхніми жертвами. Так, наприклад, політв'язнів, яких чекісти вивозили на баржах і топили в Керченській протоці, вони називали «десант на Кубань», у пам'ять невдалого Улагаєвського десанту білих [10, с. 66]. Цікаво, що Гляйвицький інцидент (Гляйвицька провокація) 1 вересня 1939 р. – операція СС, з якої почалася Друга світова війна, мав кодову назву «Консерви». Роль «загиблих під час нападу» поляків призначалася ув'язненим концтаборів, убитих за допомогою ін'єкцій і доставленим на місце подій. На есесівському жаргоні їх називали «консерви»; звідси і назва операції [12, с. 321].

Убивства, вчинені в рамках державної системи, найчастіше евфемічно відображаються у вигляді канцеляризмів: вища міра покарання або ВМ, 10 років без права листування та інші. У 1941 р., коли не було можливості евакуювати всіх ув'язнених при наступі німецьких військ, у тюрмах в першу чергу розстрілювали політв'язнів – у звітах це називали «вибуло по 1-й категорії» [13, с. 19]. Як приклад цього різновиду мови вбивць розглянемо уривок зі стенограми Пленуму ЦК КП (б) 1937 р., наведений журналістом Ед. Поляновським:

«Конторин, Архангельская обл. Враги не дремлют. Последняя работа по указанию ЦК – это показательные процессы, а затем выкорчевывание и уничтожение врагов народа. В Архангельской области много всякой сволочи. Мы вскрыли дополнительно 10 контрреволюционных организаций. Мы просим и будем просить ЦК увеличить нам лимит по первой категории в порядке подготовки к выборам. У нас такая область, что требуется еще подавить этих гадов.

Голос с места. Везде не мешает нажать.

Конторин. Мы подсчитали: человек на 400-500 не мешало бы нам лимит получить. Это помогло бы нам лучше подготовиться к выборам в Верховный Совет» [14].

Мова на нараді йшла про вбивство багатьох людей. Але рівень порушення соціального встановлення – заборони вбивства людини – знижується і як би виправдовується тим, що тих, кого збираються вбити, доповідач характеризує вкрай негативно, використовуючи стійкі словосполучення: «враги народа», «всякая сволочь», «эти гады». Вбивство теж не називається вбивством, а «уничтожением врагов народа» або «[осуждением] по первой категории». Причому евфемізм «увеличить лимит по первой категории» учасниками пленуму ЦК розуміється однозначно: отримання дозволу на вбивство ще більшої кількості людей.

Аналіз наведених прикладів у їх сукупності дозволяє зробити пояснення цьому явищу. Соціальна заборона на вбивство, принаймні в рамках одного співтовариства, виникла ще в глибоку давнину і в християнських та інших культурах має вигляд табу. При використанні протягом тривалого часу табу набувають, навіть поза їх релігійним або міфічним контекстом, характеру стійких психологічних установок і перетворюються в стереотипи поведінки. Виходячи з того, що табу (громадські заборони), як і психологічні установки, утворюються виключно у вербальній формі, слід вважати, що одним з можливих соціально-психологічних механізмів зниження значущості табу може бути створення вербальної конструкції, що веде до зниження обов'язковості заборони або відмови від неї. Зазвичай соціалізована, тобто інтегрована в суспільне життя, особистість своє порушення табу (суспільної заборони) переживає як певну психологічну напругу – дисонанс, тобто такий психологічно дискомфортний і спонукальний стан, від якого особистість прагне позбутися або знизити його, змінивши одну або кілька когніцій [15, с. 116]. Когнітивний дисонанс виникає в тих випадках, коли між когніціями (переконаннями, установками або знаннями про свою поведінку) є протиріччя: «відповідно до теорії когнітивного дисонансу, ми відчуваємо напругу (дисонанс), коли дві думки або два переконання (когніції) психологічно несумісні» [16, с. 273].

У тих випадках, коли особистість не може (або не хоче) змінити свою поведінку, для зме-

нення психологічного дисонансу відбувається зміщення внутрішнього стандарту – особистість змінює первісну установку, адаптуючись до соціальних і психологічних умов середовища, які змінилися. У повсякденності корекція ментального відображення соціально-психологічного середовища, яке змінюється, і корекція установок часто відбуваються з опорою на стійкі словосполучення, які, як ми вважаємо, і є структурними елементами зміненої ментальності [17, с. 36]. Тут, як було показано прикладами, наведеними вище, використовуються фразеологічні одиниці, що являють собою евфемізми. Зниження дисонансу між поведінкою і початковою установкою досягається зазвичай тим, що в широкому ряді випадків позначення дії «вбивство» підміняється іншим, більш м'яким і розпливчастим позначенням: «физическое устранение», «высшая мера», «отправит в штаб Духонина», «поставит к стенке», «пустит в расход».

Ще однією особливістю мови вбивць є її пряма чи прихована вербальна агресія [18]. Негативно описуючи своїх жертв (контрреволюціонери, буржуа, кровопийці, враги народа), вони виправдовують свої дії, чим намагаються знизити негативні оцінки своєї діяльності. А використовуючи в мові евфемізми (як «благоречіє»), злочинці спрямовують їх на певне пом'якшення оцінок порушень ними соціальних установлень, а іноді й на виправдання цих порушень [19]. Однак це не змінює сутності самого порушення як акту фізичної агресії. І в даному випадку цільова спрямованість вербальної агресії, що приховується під виглядом евфемізмів у мовній поведінці вбивць, має за мету неаргументований чи недостатньо аргументований, відкритий чи латентний вербальний вплив на адресата з метою зміни його ціннісних установок (ментальних та оціночних) відносно дій злочинців.

Таким чином, розглянувши мову професійних убивць як професійну мову та навітьши низку характерних прикладів такої мови, можемо зробити **висновок**, що специфічною особливістю мови убивць є її евфемізація, яка спрямовується ними на певне пом'якшення оцінок порушень злочинцями соціальних установлень, а іноді й на виправдання цих порушень. Крім того, характерною ознакою мови вбивць є пряма (щодо своїх жертв) або прихована вербальна агресія, що має на меті вербальний вплив на адресата з метою зміни його ціннісних установок щодо дій злочинців.

Список бібліографічних посилань

1. Саппа М. М. Проблематика юридичної психології в структурі юрислінгвістики. *Право і Безпека*. 2016. № 4 (63). С. 153–156.

2. Красных В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? М.: Гнозис, 2003. 375 с.
3. Кыштымова Т. В. Понятие языковая личность в современной лингвистике. *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*. 2014. № 6. С. 237–244.
4. Алюнина О. Г. Понятие речевого портрета в современных лингвистических исследованиях // Лингвистика и лингводидактика на рубеже веков: теоретические и прикладные аспекты: материалы регион. науч.-метод. интернет-конф., 15.11.2009–25.02.2010/Ставропол. гос. ун-т, фак. романо-герман. яз. URL: <http://conf.stavsu.ru/conf.asp?ReportId=1034> (дата звернення: 31.01.2017).
5. Достоевский Ф. М. Записки из мертвого дома // Ф. М. Достоевский: собр. соч. в 15 т. Л.: Наука, 1988. Т. 3. С. 205–481.
6. Мазурин О. Знаменитые киллеры, знаменитые жертвы. М.: Самиздат, 2009. 260 с.
7. Токарев М. Тайные общества смерти: очерки истории террористических организаций. М: Олма-Пресс, 2005. 381 с.
8. Богданов К. А. Каннибализм. История одного табу. Пограничное сознание. *Канун: альманах*. 1999. Вып. 5. С. 198–233.
9. Грачев М., Гуров А., Рябинин В. *Словарь уголовного жаргона*. СПб.: Норинт, 1991. 324 с.
10. Волошин М. Стихи о терроре. Берлин: Книгоиздательство писателей, 1923. 70 с.
11. Мельгунов С. П. Красный террор в России. М.: ТУСКОТРС, 1990. 210 с.
12. Хёне Х. Черный орден СС. История охранных отрядов. М.: Олма-Пресс, 2003. 542 с.
13. Гурьянов А., Кокурин А. Эвакуация тюрем. *Карта: независимый исторический журнал*. 1994. № 6. С. 16–27.
14. Поляновский Э. Пескарев: он восстал против сталинского террора на пленуме ЦК. *Известия*. 2001. 8 фев. С. 9.
15. Бурлачук Л. Ф., Морозов С. М. Словарь-справочник по психодиагностике. СПб.: Питер Ком, 1999. 528 с.
16. Майерс Д. Социальная психология. СПб.: Питер, 1998. 684 с.
17. Саппа М. М. Историчні фраземи як елементи структури ментальності. *Мова і культура*. Вип. 13, т. IX (145)/Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка; Вид. дім Дмитра Бураго. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2010. С. 35–40.
18. Саппа Н. Н. Вербальная агрессия как объект психолого-правового анализа // Вестник по педагогике и психологии Южной Сибири. 2016. № 4. URL: <http://bulletinpp.esrae.ru/217-1101> (дата звернення: 01.02.2017).
19. Саппа М. М. Мова і злочин: евфемізми у соціально-психологічному виправданні порушень соціальних установлень. *Вісник Національного університету оборони України*. 2013. № 6 (37). С. 295–298.

Надійшла до редколегії 02.02.2017

САППА Н. Н. ЯЗЫК ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ УБИЙЦ

Рассмотрен язык профессиональных убийц как язык профессиональный. Приведён ряд характерных примеров такого языка. Показано, что специфической особенностью языка убийц является его эвфемизация, которая направлена на определённое смягчение оценок нарушений преступниками социальных установлений, а порой и на оправдание этих нарушений. Кроме того, характерным признаком языка убийц является прямая (направленная на их жертвы) или скрытая вербальная агрессия, цель которой состоит в вербальном воздействии на адресата для изменения его ценностных установок относительно действий преступников.

Ключевые слова: профессиональные убийцы, речь убийц, языковая личность, эвфемизмы, психологические установки, когнитивный диссонанс, вербальная агрессия.

SAPPA M. M. THE LANGUAGE OF PROFESSIONAL KILLERS

The author has considered the language of professional killers as a professional language. It has been indicated that legal psychology in some areas of research is also based on the achievements of legal linguistics, in particular on psychological linguistics, where the concept of linguistic identity takes the prominent place in categorical apparatus. The linguistic portrait – is the linguistic identity of a definite social community embodied in the language. From this perspective, psychologists are primarily interested in those features of linguistic identity, bearing the features of group identity. And interests of legal psychologists are focused on the social community of people, whose activities are in some way connected with the law, including criminal and deviant individuals. To this regard the objective of this article is to determine the psychological characteristics of the language of professional killers.

A number of specific examples of such a language and the definition of professional killers as a particular social group have been provided. It has been proved that a specific feature of the language of killers is euphemization of their professional terminology. The explanation of this from the psychological point of view is the origin and attempts to overcome the cognitive dissonance between criminal behavior and social ban of murder that has become as persistent attitudes in the society – has become a taboo behavior and transformed into stereotypes of behavior. Reducing the dissonance is typically achieved by the fact that in many cases designation of the “murder” is replaced by others, softer and more vague designations as “physical elimination”, “higher degree”, “liquidate”, which are

aimed at easing certain estimates of violating social precepts by the criminals and sometimes to justify these violations. In Besides, a characteristic feature of the language of killers is the direct killers (concerning their victims) or hidden verbal aggression that aims verbal impact on the recipient in order to change the attitudes about the actions of criminals.

Keywords: *professional killers, killers' language, linguistic identity, euphemisms, psychological attitudes, cognitive dissonance, verbal aggression.*
